

CUM S-A ROMÂNIZAT ROMÂNIA

Lucian Boia, născut în București la 1 februarie 1944, este profesor la Facultatea de Istorie a Universității din București. Opera sa, întinsă și variată, cuprinde numeroase titluri apărute în România și în Franța, precum și traduceri în engleză, germană și în alte limbi. Preocupat îndeosebi de istoria ideilor și a imaginarului, s-a remarcat atât prin lucrări teoretice privitoare la istorie (*Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune*) și la imaginar (*Pentru o istorie a imaginarului*), cât și prin investigarea consecventă a unei largi game de mitologii (de la viața extraterestră și sfârșitul lumii până la comunism, naționalism și democrație). A adus, de asemenea, noi interpretări privitoare la istoria Occidentului, a Franței și a Germaniei. În 1997, lucrarea sa *Istorie și mit în conștiința românească* a stârnit senzație și a rămas un punct de reper în redefinirea istoriei naționale.

Volume publicate la Humanitas:

Istorie și mit în conștiința românească (1997, 2000, 2002, 2006, 2010, 2011)

Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune (1998, 2002, 2008)

Două secole de mitologie națională (1999, 2005, 2011)

Mitologia științifică a comunismului (1999, 2005, 2011)

Sfârșitul lumii. O istorie fără sfârșit (1999, 2007)

Pentru o istorie a imaginarului (2000, 2006)

România, țară de frontieră a Europei (2002, 2005, 2007)

Mitul democrației (2003)

Între inger și fiară. Mitul omului diferit din Antichitate până în zilele noastre (2004, 2011)

Jules Verne. Paradoxurile unui mit (2005)

Omul și clima. Teorii, scenarii, psihoze (2005)

Tinerete fără bătrânețe. Imaginarul longevității din Antichitate până astăzi (2006)

Occidentul. O interpretare istorică (2007)

Napoleon III cel neiubit (2008)

„Germanofiliu”. Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial (2009, 2010)

Franța, hegemonie sau declin? (2010)

Tragedia Germaniei: 1914–1945 (2010)

Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950 (2011)

Istoriile mele. Eugen Stancu în dialog cu Lucian Boia (2012)

Explorarea imaginară a spațiului (2012)

De ce este România altfel? (2012)

Eugen Brote (1850–1912). Destinul frânt al unui luptător național (2013)

Sfârșitul Occidentului? Spre lumea de mâine (2013)

Balcic. Micul paradis al României Mari (2014)

Primul Război Mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări (2014)

Dosarele secrete ale agentului Anton. Petru Comarnescu în arhivele Securității (editor) (2014)

Suveranii României: Monarhia, o soluție? (2014)

Maria, regina României, Jurnal de război (3 vol., editor) (2014–2015)

LUCIAN
BOIA

CUM
S-A ROMÂNIZAT
ROMÂNIA

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Considerații preliminare

FIECARE POPOR ÎȘI ARE PROPRIA EXPERIENȚĂ cu „ceilalți“. Puține însă în asemenea măsură și cu asemenea intensitate precum românii. Situat într-o regiune „deschisă“ și multă vreme vag structurată, actualul spațiu românesc a cunoscut o diversitate de dominații politice și de infuzii etnice și culturale. Când s-a creat România, la 1859, prin unirea celor două principate, Țara Românească și Moldova, noul stat cuprindea mai puțin de jumătate din teritoriul pe care se aflau răspândiți românii. Transilvania și celelalte ținuturi de dincolo de munți evoluaseră timp de aproape un mileniu în spațiul unghuresc, apoi habsburgic, respectiv austro-ungar al Europei Centrale; românii formau o majoritate, nu însă

mult peste jumătate, alături de „minorități“ consistente și, mai ales, dominante: maghiarii și germanii. Dobrogea aparținea de secole Imperiului Otoman și, rezultat al colonizărilor, avea o populație majoritar islamică. Bucovina, ruptă din Moldova și încorporată de austrieci în 1775, ajunsese, la rândul-i, o regiune multietnică, populația fiind împărțită între români, ucraineni, germani, evrei. În sfârșit, Basarabia, anexată de Rusia, în 1812, tot de la Moldova, se afla în plin proces de rusificare.

Impactul „străinătății“ era însă puternic și în cele două principate. Colonizări, e drept, nu s-au petrecut pe teritoriul lor, iar Imperiul Otoman, puterea suverană, a respectat principiul potrivit căruia (spre deosebire de Dobrogea sau de țările balcanice, anexate pur și simplu) musulmanii nu se puteau stabili în țările române. S-au refugiat însă la nord de Dunăre mulți creștini din Balcani: greci, bulgari, sârbi, albanezi... În genere, dat fiind faptul că românii de baștină, țărani sau boieri, aproape cu toții, nu dovedeau o înclinare prea pronunțată spre meșteșuguri și comerț, încă din Evul Mediu o bună parte dintre aceste activități au rămas în seama străinilor; orașele din Țara Românească și Moldova au fost tot timpul pline – în diverse combinații și proporții de la o perioadă la alta – de maghiari și germani, armeni și evrei, greci și bulgari... Aris-

tocrația, de asemenea, a căpătat o accentuată componentă balcanică, îndeosebi grecească. Însuși Mihai Viteazul, marele simbol național al românilor, era fiul unei grecoaice! În epoca fanariotă, de la începutul secolului al XVIII-lea până la 1821, se petrece, la nivelul elitelor, o simbioză socială și culturală româno-grecească. Boierimea, ca și burghezia incipientă ajung să aibă o proporție însemnată de sânge grecesc. În Moldova, ca fenomen particular, se adaugă, pe tot parcursul secolului al XIX-lea, imigrarea masivă a evreilor (în principal din Galiția, apoi și din Rusia); aceștia ajung să ocupe prima poziție în sectorul meșteșugăresc și, în măsură chiar mai mare, în comerț.

Nu e nevoie să spunem mai mult pentru a înțelege reacția care a urmat. Odată cu afirmarea ideologiei naționale, scopul românilor devine acela de a crea un stat românesc și de a se „scutura“, pe cât posibil, de străini. Sub acest aspect, tensiunea atinge cote înalte. Pe de o parte, de „ceilalți“ era încă nevoie, și chiar mai multă nevoie ca înainte, în procesul de modernizare a societății, economiei și culturii românești; pe de altă parte, surplusul (fie și „obiectiv“ și necesar) de prezență și influență străină stârnește frustrări și reacții adverse. După ce se aflaseră atâta vreme sub dominația sau sub influența altora, românii simțeau imboldul de a construi o Românie

care să fie efectiv a lor. Din această tensiune izvorăște persistentul naționalism românesc, cu latura lui pronunțat „etnicistă“ și religioasă (român cu adevărat e considerat a fi românul etnic și de preferință ortodox): o înclinare pe care nu e suficient să o criticăm din perspectiva actuală a „corectitudinii politice“; istoricul, cel puțin, e dator să facă un efort de înțelegere.

Ajungem astfel la sintagma care nu și-a epuizat forța de convingere, aceea a „statului național unitar“. Cu alte cuvinte, o Românie românească și o Românie *una*, fără distincții de ordin regional, pentru a înlătura orice tentație sau uneltire separatistă. Unirea Principatelor a trasat modelul întregii construcții. Sigur, erau cele două țări fondatoare – Moldova și Țara Românească –, dacă nu chiar „curat“, cel puțin „aproape curat“ românești. Nu e însă mai puțin adevărat că, dincolo de limba comună și de o apropiere crescândă, pe toate planurile, fiecare dintre ele își avea propria identitate istorică. De altfel, la 1859, moldovenii, mai curând decât români, preferau să-și spună moldoveni (așa cum și astăzi continuă să-și spună românii din Republica Moldova). S-a procedat însă ca și cum nici cea mai mică diferență n-ar fi existat între cele două jumătăți (nu chiar egale) ale noii României. Statul unitar! Urmarea, nu tocmai plăcută pentru moldoveni, a fost deplasarea masivă a centrului

de greutate spre sudul țării, în principal spre București. Până la 1859, depășită de Țara Românească în termeni demografici și economici, Moldova păstra un incontestabil primat intelectual; avea să-l piardă curând și pe acesta. Iar economic, pare să se fi instalat durabil, de atunci până astăzi, pe locul din urmă. Un sistem mai puțin centralizat ar fi permis poate o dezvoltare regională mai echilibrată. Filozofia „unitară“ a rămas însă dominantă în mentalitatea politică românească.

I

Vechiul Regat

Români și străini – Excepția dobrogeană –
Drepturi și discriminări – Amestecul etnic –
„Școala naționalistă“ și rezistența ortodoxă –
Transilvania, Bucovina, Basarabia

Români și străini

LA 1859, ROMÂNIA (numită oficial, în primii săi ani de existență, Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești) avea o populație de aproape 4 milioane de locuitori. La recensământul din 1899 se înregistrează aproape 6 milioane (5.956.690), iar la următorul, în 1912, peste 7 milioane (7.234.920)¹. Recensămintele fac distincția între diverse categorii de locuitori, în funcție de cetățenie și de religie, nu însă și de naționalitate (și nici de limba maternă). Acestea din urmă – argumentează L. Colescu, șeful biroului statistic,

1. Datele statistice care urmează, privitoare la populația României în anii 1899 și 1912, sunt extrase din volumele consacrate recensămintelor respective: L. Colescu, *Recensământul general al populațiunii României (decembrie 1899)*, București, 1905; I. Scărlătescu, *Statistica demografică a României* (recensământul din 19 decembrie 1912), București, 1921.

cu prilejul publicării rezultatelor recensământului din 1899 – nu ar fi relevante. Relevante sau nu, rămâne totuși nedumerirea de ce nu a fost reținut și acest criteriu, odată ce chestionarul cuprindea, oricum, o serie întreagă de întrebări. Pentru a nu cădea în eroare, cercetătorul trebuie să fie vigilent. Să știe că cei care figurează drept turci nu sunt defel turci, în marea lor majoritate, ci în principal aromâni, supuși, încă, ai Imperiului Otoman. Dimpotrivă, în statistica generală (există și una aparte, privitoare la Dobrogea), turcii dobrogeni sunt înregistrați ca români. Confuzia e și mai supărătoare când vine vorba de românii transilvăneni sau bucovineni; aceștia figurează ca austro-ungari (cu excepția, firește, a celor care au renunțat la cetățenia de origine, optând pentru cetățenia românească). Ne putem apropia de o oarecare aproximare a apartenenței etnice comparând cele două rubrici: cetățenia și confesiunea. Astfel, austro-ungarii ortodocși, fără să fie neapărat români (pot fi, în principiu, și sârbi sau ucraineni), sunt cu siguranță români în mare majoritate. Complet invizibili rămân însă românii transilvăneni greco-catolici (uniți), care, la ei acasă, reprezentau aproape jumătate din populația românească. În Regat însă, confesiunea lor nu era deloc agreată (români care renunțaseră la dreapta credință!), așa că nu apare nici în datele recensământului.

Cuprins

Considerații preliminare 5

I. VECHIUL REGAT

Români și străini 13 • Excepția dobrogeană 24 • Drepturi și discriminări 29 • Amestecul etnic 33 • „Școala naționalistă“ și rezistența ortodoxă 37 • Transilvania, Bucovina, Basarabia 44

II. ROMÂNIA MARE

Stat național unitar? 53 • Recensământul din 1930 58 • Românizarea prin școală 65 • Români și români 78 • Spre o purificare etnică? 85

III. COMUNISM ȘI POSTCOMUNISM

Jocul extremelor: de la „internaționalism“ la naționalism 101 • Industrializare și emigrație 108 • Insularizarea: românizarea românilor 117 • O Românie foarte românească 121 • Vor fugi ungurii cu Ardealul? 127 • Basarabia românească, sau Republica Moldova moldovenească? 130 • Fenomenul Iohannis 133